

CESTY DĚDICTVÍ

Marie Tomíšková

V rámci řešení úkolu Cestovní ruch a kulturní dědictví se Ústav územního rozvoje zabývá možnostmi rozšíření cestovního ruchu i do míst, která dokládají historický vývoj naší země, nabízejí zajímavé a často i neobvyklé zážitky, ale přesto je jejich návštěvnost zanedbatelná. Jednou z možností, jak tento nedostatek napravit, je nabídka tzv. cest dědictví.

Cesty dědictví jsou tematické trasy, které spojují vybrané atraktivní historické lokality, sestavené do tematicky jednotných celků, které je možné navzájem kombinovat. Pojem trasy v tomto případě lze vyložit buď jako trasu ve smyslu konkrétní komunikace, spojující místa doporučená pro návštěvu, anebo jako soubor míst s obdobným typem atraktivity, který se návštěvníkům nabízí a ze které lze vybrat libovolnou část. Na každé trase jsou lokality, které jsou již tradičně a dlouhodobě propagovány. Na tyto známé a navštěvované lokality navazují v příslušném souboru zajímavé a cenné objekty nebo areály, které rovněž stojí za návštěvu a jsou dosud neprávem opomíjeny. Vybrané tematické trasy tak nabízejí poznání méně známých míst, která významně dokládají historický vývoj naší země a nabízejí zajímavé a často i neobvyklé zážitky.

Jedna z tras navrhovaných ÚÚR sleduje reálnou cestu propojující významné lokality, ostatní představují různé členěné soubory.

Cílem sestavení souboru památkových lokalit se společným tématem atraktivních lokalit pro cestovní ruch je rozšíření propagace i na méně známá a tedy neprávem opomíjená místa.

Na každé trase jsou lokality, které jsou již tradičně a dlouhodobě propagovány, ale vždy buď soliterně nebo v rámci obce, mikroregionu nebo kraje. Vzhledem k rozloze České republiky je však výhodnější propagovat cenné památky napříč celým územím republiky. Na tyto známé a navštěvované lokality navazují v příslušném souboru zajímavé a cenné objekty nebo areály, které rovněž stojí za návštěvu.

Propagovaná památková místa jsou navštěvována intenzivněji, ale většinou

(s výjimkou Prahy) na jeden den. Pokud je zájemcům nabídnuta možnost navštívit další, s typem předchozího místa obdobné památky, lze předpokládat, že budou plánovat déle trvající cestu. Je-li trasa připravena až do podrobnosti navazujících rekreačních příležitostí, kulturních akcí, případně souvisejícího občanského vybavení, výsledná délka pobytu se může dále zvýšit.

Všechny trasy, připravené ÚÚR, mají nosné téma, některé jsou doplněny dalšími možnostmi, ať už památkovými lokalitami jiného typu, anebo nabídkou rekreačních a kulturních aktivit. Značná část návštěvníků přijíždí s rodinami nebo ve skupinách a nelze předpokládat, že všichni členové rodiny či příslušníci skupiny budou mít stejně hluboký zájem o nosné téma.

Dosud připravené trasy se liší kritériem výběru určujících památkových objektů:

Trasa UNESCO je zaměřena na památky vybrané dle významu z hlediska kulturně historického hodnocení. Hlavním tématem jsou památky zapsané do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, k těm jsou pak přiřčeny památkově významné a atraktivní objekty v blízkém okolí trasy, která sleduje reálnou komunikační síť propojující jednotlivé lokality UNESCO. Nabídka pro návštěvníky je dále v rozsahu území cca 30 km podél trasy rozšířena o výčet rekreačních možností, každoročních významných kulturních akcí a přehled příslušného občanského vybavení pro cestovní ruch.

Památkové objekty a areály dle historických stavebních slohů prezentuje další skupina vybraných atraktivních památkových míst. Vznikly tak podsoubory na téma románský sloh, gotika, renesance, baroko, klasicismus

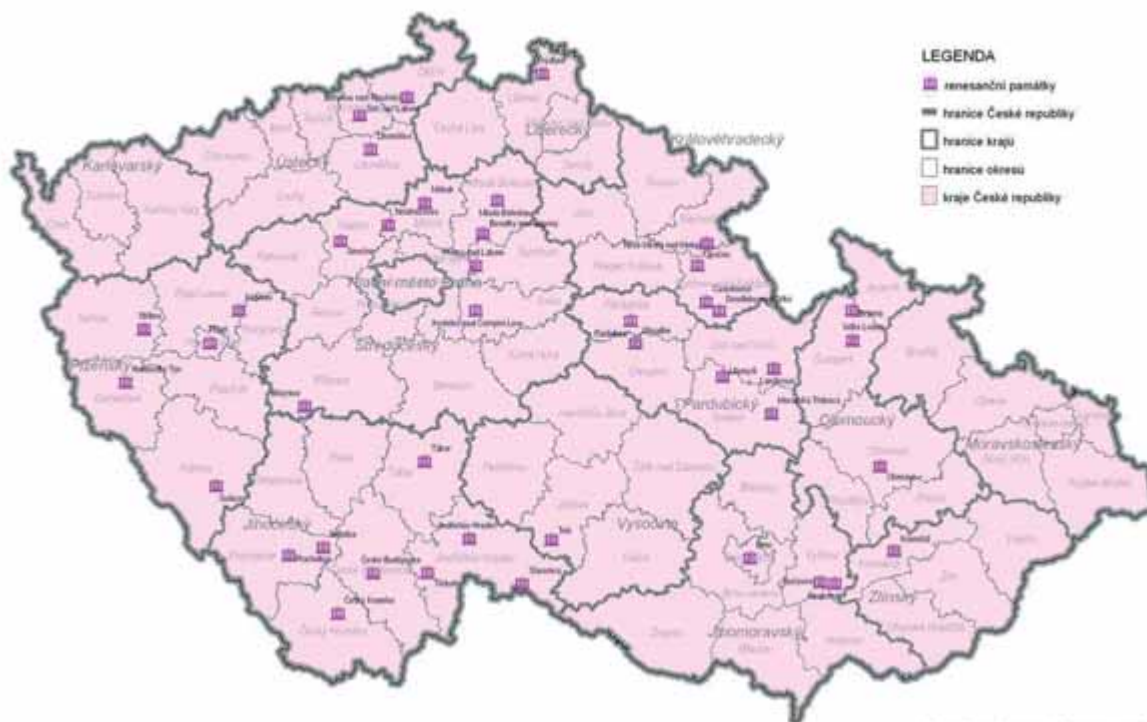
spolu s empírem, romantismem a historismem, secese a 20. století. U každého objektu je uvedena možnost přístupu návštěvníků. Reprezentativní památky každého slohu jsou dále rozděleny kvůli snazší orientaci podle krajů. Kraj Praha není do výběru zařazen, neboť pražské památky jsou předmětem značného počtu publikací, průvodců a filmů. Odborný výběr památkových lokalit připravil PhDr. Václav Váňa z ústředního pracoviště Národního památkového ústavu.

Roubené stavby jsou nosným tématem pro trasu nabízející atraktivitu pro kulturní turistiku ve venkovském prostředí. Soubor je členěn na podsoubory vesnických sídel, muzeí v přírodě, soliterních staveb dochovaných na původním místě, církevních areálů, které jsou zpravidla funkční, soliterních kostelů, kaplí a zvoníc. O vzrůstajícím zájmu o tento druh staveb svědčí mimo jiné nedávný zápis souboru dřevěných kostelů východního Slovenska do Seznamu světového dědictví UNESCO. Nabídka zajímavých, cenných a ve většině případů funkčních objektů, citlivě zasazených do přírodního rámce rozšiřuje nabídku venkovského cestovního ruchu, která bývá zpravidla omezena na agroturistiku a rekreaci v přírodě a přispěje tak k řešení ekonomických problémů venkovských obcí. Odborný výběr památkových lokalit připravil PhDr. Pavel Bureš z ústředního pracoviště Národního památkového ústavu.

Technické památky, donedávna opomíjeny, v současnosti čím dále tím více populární typ památek, představují velký soubor, členěný dále dle oborů výroby. Pro účely cestovního ruchu byly vybrány historické stavby sloužící dopravě, vodárenství a energetice, těžbě, hutnictví spolu se slévárstvím a strojírenstvím, stavby a areály potravinářského průmyslu, textilní továrny,

KULTURNĚ HISTORICKÝ POTENCIÁL ÚZEMÍ ČR PRO CESTOVNÍ RUCH
Členění dle stavebních slohů

3. RENESANČNÍ PAMÁTKY - Česká republika

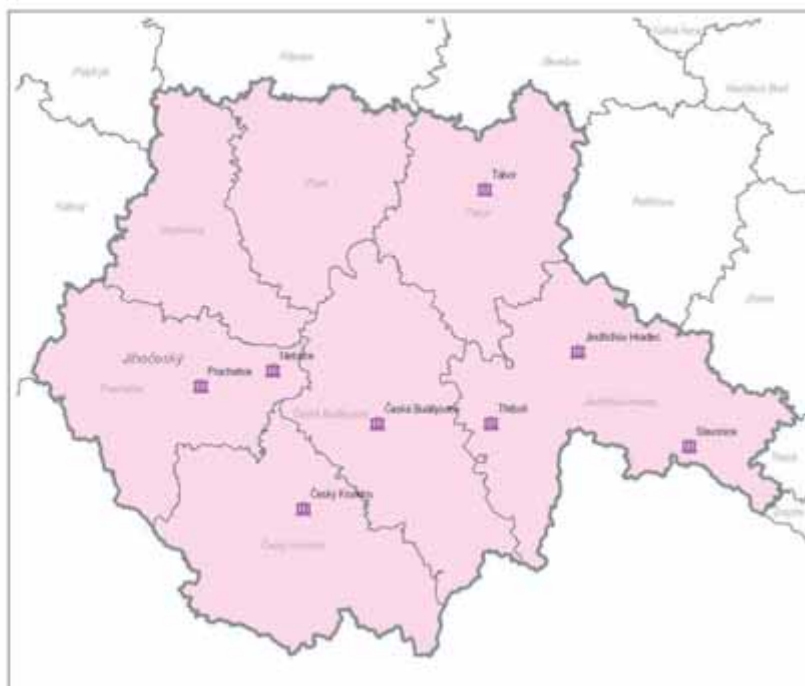

Ústav územního rozvoje Brno, prosinec 2006

Zdroj: Ústav územního rozvoje

KULTURNĚ HISTORICKÝ POTENCIÁL ÚZEMÍ ČR PRO CESTOVNÍ RUCH
Členění dle stavebních slohů

3.01 RENESANČNÍ PAMÁTKY - Jihočeský kraj

Ústav územního rozvoje Brno, prosinec 2006

Zdroj: Ústav územního rozvoje

Zámek v Jindřichově Hradci

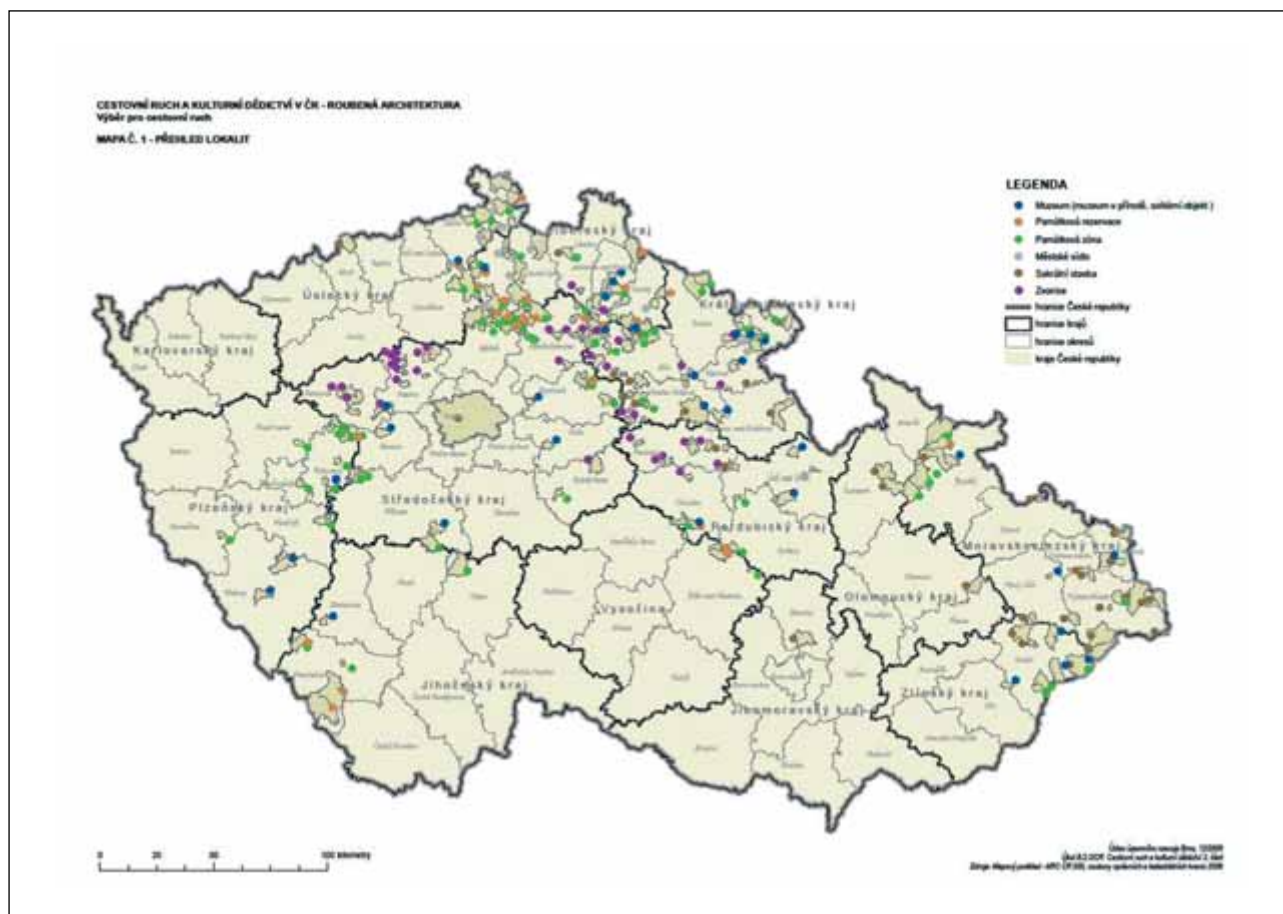
Původní hrad byl přestavován v mnoha etapách, především v renesanci. Nové stavení Jáchymovo a Adamovo na 3. nádvoří s malovanou rustikou na fasádě má v 1. patře renesanční kasetové stropy. Velké a malé arkády z konce 16. stol. uzavírají nádvoří. Zahradě dominuje impozantní kruhový altán, zvaný rondel, s bohatou štukovou výzdobou interiéru. Státní zámek je přístupný veřejnosti a nabízí tři prohlídkové trasy.

www.zamekjh.cz

Vysočany, obec Nový Bydžov, kostel sv. Markéty se zvonící a bývalým hřbitovem, Královéhradecký kraj

Uprostřed protáhlé návsi obce Vysočany, rozložené na mírném návrší nad rovinatým terénem, stojí v poloze krajinné dominanty kostel sv. Markéty se zvonící. Architektonicky velmi hodnotná stavba obdélného roubeného a omítaného kostela s valbovou střechou a trojboce uzavřeným presbytářem pochází ze 70.–80. let 17. století. Jako většina dřevěných sakrálních staveb z tohoto období má výrazné gotizující rysy, projevující se jak v celkovém ztvárnění a proporcích, tak v detailech. Zajímavým a ojedinělým způsobem je řešen interiéru – dřevěnými vyřezávanými arkádami je rozdělen na trojlodí a řezbami je zdobena i rozměrná trojstranná tribuna. Strop je trámový kasetový. Kostel je vybaven převážně původním bohatým barokním inventářem z poslední čtvrtiny 17. století. V rohu zrušeného hřbitova oběhnaného kamennou zdí, na němž byl kostel zbudován, stojí s ním soudobá rozložitá šestiboká dřevěná zvonice s jehlancovou střechou krytou šindelem.

sklářny a porcelánky a podsoubor, pro který nebyl nalezen společný jmenovatel – stavby pro různé účely. Odborný výběr historických pivovarů připravila Ing. Šárka Jiroušková, výběr všech ostatních památkových lokalit zpracovala Ing. arch. Eva Dvořáková, obě kooperantky jsou pracovnicemi ústředního pracoviště Národního památkového ústavu.

Vzhledem k téměř dokončenému sjednocení Evropy se stále více projevuje zájem o propojení památkových lokalit obdobnými trasami, ale v rámci celé Evropy. Iniciativa, vedoucí k tomuto cíli, vznikla v průmyslových oblastech severozápadní Evropy již v roce 1999, kdy byl založen projekt European Route of Industrial Heritage (Evropská cesta průmyslového dědictví), označovaný zkratkou ERIH. Postupně byla vytvořena síť nejdůležitějších lokalit průmyslového dědictví v Německu, Velké Británii a v Nizozemí, připojila se Francie a Belgie a postupně Norsko, Švédsko, Dánsko, Polsko, Španělsko a Česká republika.

Projekt ERIH má společný design, včetně loga. Hlavním nástrojem komunikace je ERIH web (www.erih.net). Klíčovým prvkem projektu je ustavení sítě kotevních bodů (Anchor Points), což jsou významná místa industriálního dědictví s rozvinutou infrastrukturou cestovního ruchu, která tvoří kostru celé trasy. Kotevní body (zatím je jich 72) prezentují přehled celoevropské industriální historie a jsou napříč Evropou propojeny tzv. tematickými trasami. Zatím prvním certifikovaným českým kotevním bodem je Plzeňský pivovar.

Každý kotevní bod prezentuje rovněž atraktivitu daného regionu z oblasti průmyslového dědictví a je východiskem regionální trasy spojující významné regionální lokality industriálního dědictví – tzv. klíčové lokality (Key Sites), místa, která poznamenala evropskou industriální historii.

Soubor technických památek České republiky byl v souladu s tímto projektem rozčleněn, kromě dělení dle oborů výroby, dále, a to dle historického vý-

znamu a atraktivity a rovněž dle rozsahu a úrovně souvisejícího vybavení pro cestovní ruch. Byly navrženy kotevní body a doporučeny klíčové lokality a doplňující lokality. V současné době je připravena trasa prezentující historické objekty pro pivovarnictví, další trasy pro hornictví a pro hutnictví. Rozsáhlý soubor představuje trasy různých odvětví zpracovatelského průmyslu a je členěn na skupinu historických objektů pro sklářství a výrobu porcelánu a skupinu textilních továren. Do souboru byla dále zařazena skupina objektů a areálů z oboru kožešnického průmyslu – Bařovy výrobní areály a s nimi souvisejících staveb pro bydlení a občanské vybavení.

Kotevní body tras byly navrženy v souladu s kritérii projektu ERIH. Kotevní bod musí být významným kulturně historickým místem, se zajištěným pravidelným přístupem veřejnosti, s prohlídkami s kvalifikovaným průvodcem a výkladem v několika jazycích, s alespoň částečně bezbariérovou úpravou. Předpokládá se nabídka programů, vý-

chovných a zábavných akcí pro všechny věkové skupiny. Objekt nebo jeho blízké okolí musí poskytovat možnosti občerstvení, stravování, případně ubytování. Součástí je informační centrum, informující návštěvníky nejen o možnostech vlastního objektu nebo areálu, ale i navazujících regionálních trasách, nejlépe v rámci České republiky, jejíž rozloha přibližně odpovídá regionu ve smyslu západoevropských tras.

Jednotlivé soubory jsou zpracovány v různých podrobnostech. Nejpodrobněji, vzorovým způsobem, je připravená trasa, jejímž nosným tématem je **pivovarnictví**. Kromě pivovaru v Plzni, který je již certifikovaným kotevním bodem a pivovarů, které se svým významem řadí ke klíčovým lokalitám, jsou uvedeny i pivovary, které mají význam pouze doplňkový. Zatímco je historický pivovar, klasifikovaný jako klíčová lokalita, vždy přístupný veřejnosti, funkční, s možností exkurzí, případně návštěvy připojené restaurace, pivovary zařazené do skupiny doplňkových jsou často ve špatném stavu a nepřístupné veřejnosti, tedy z hlediska cestovního ruchu představují pouze možný potenciál nebo nabídku pro specializované zájemce. Takové objekty jsou v textu barevně odlišeny. Pro snadnou orientaci je kolem každé klíčové lokality a kolem kotevního bodu vymezen snadno dosažitelný okruh, do vzdálenosti cca 30 km. V tomto území je uvedeno všechno, co příslušné území může nabídnout návštěvníkům. Prezentovány jsou jak ostatní technické památky, tak rovněž památky reprezentující jednotlivé stavební slohy a památkové rezervace a městské památkové zóny. Pro každou obec, ve které se nachází klíčová lokalita, je uvedeno, jaké jsou zde možnosti ubytování a dalších volnočasových aktivit. Jednotlivé okruhy se obvykle prolínají a vytvářejí spojitě území.

Ukázka základního textu a grafické přílohy

Trojúhelník významných funkčních pivovarů, který zaujímá téměř celé území Libereckého kraje a severní část Středočeského kraje, tvoří pivovary Klášter Hradiště nad Jizerou, Turnov a Liberec.

Klášter Hradiště nad Jizerou

Původní sídlo pivovaru se nacházelo v domě čp. 38. Po roce 1830, za Kristiána z Valdštejna, se výroba piva přestěhovala do domu čp. 32. K jejímu výraznějšímu rozšíření však došlo až po přesídlení do západního křídla zámku v roce 1864, kam byla instalována i moderní technologie. Původní budova byla nadále využívána jako sladovna. Po požáru v roce 1869 byl pivovar modernizován a po roce 1910 se zařadil mezi špičkové podniky svého druhu v českých zemích. Výroba byla rozšířena do celého zámeckého areálu.

Foto © Archiv Ú ÚR

Klášter Hradiště nad Jizerou

Pivovar je v provozu dodnes. Ve sklepiích, které kdysi vytesali pod pivovarem ve skále mniši, a které byly již po léta nevyužívané, otevřeli na jaře 1999 velkou jeskynní pivnici. Pivovar nabízí exkurze provozem.

Liberec – Vratislavice

Výjimečný doklad průmyslového reprezentativního výrobního podniku. Výstavba zahájena roku 1873, uveden do provozu 1874. Hlavní budovou areálu, který dodnes slouží původnímu účelu, je sladovna. Byla ztvárněna jako neorenesanční palác, na výrobní objekt upozorňují pouze komíny. Možnost exkurze.

Foto © Archiv Ú ÚR

Liberec – Vratislavice

Turnov – Malý Rohozec

Hostinští ze Semil, Železného Brodu a později i okolí se v roce 1850 rozhodli založit svůj vlastní pivovar. Zpočátku chtěli postavit vlastní nový pivovar, nakonec se jim však naskytla šance zakoupit pivovar již fungující, který byl založen při rohozeckém zámku v roce 1843. Dosud v zámku sídlí administrativa pivovaru a restaurace. Pivovar je funkční, exkurze možná.

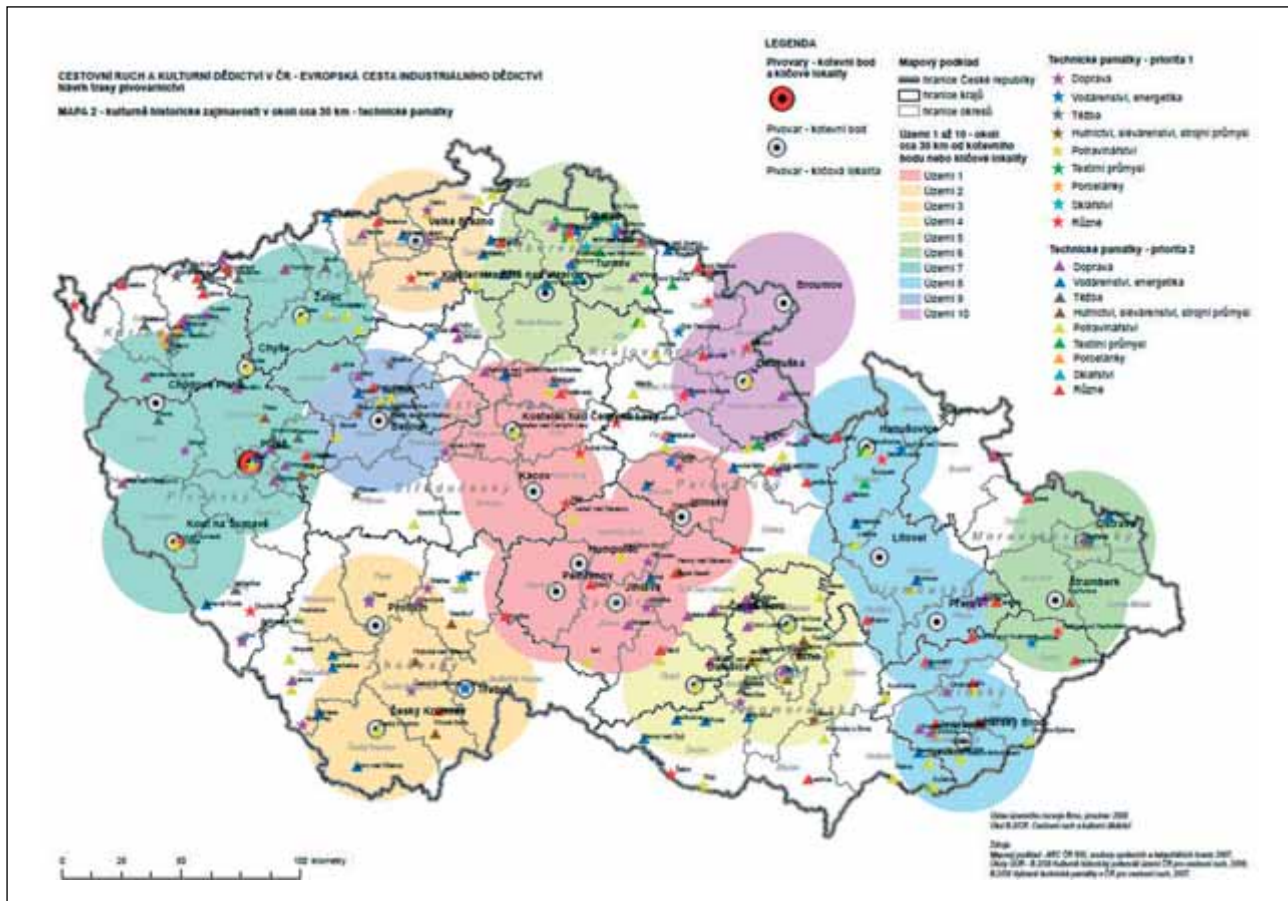

Foto © Archiv Ú ÚR

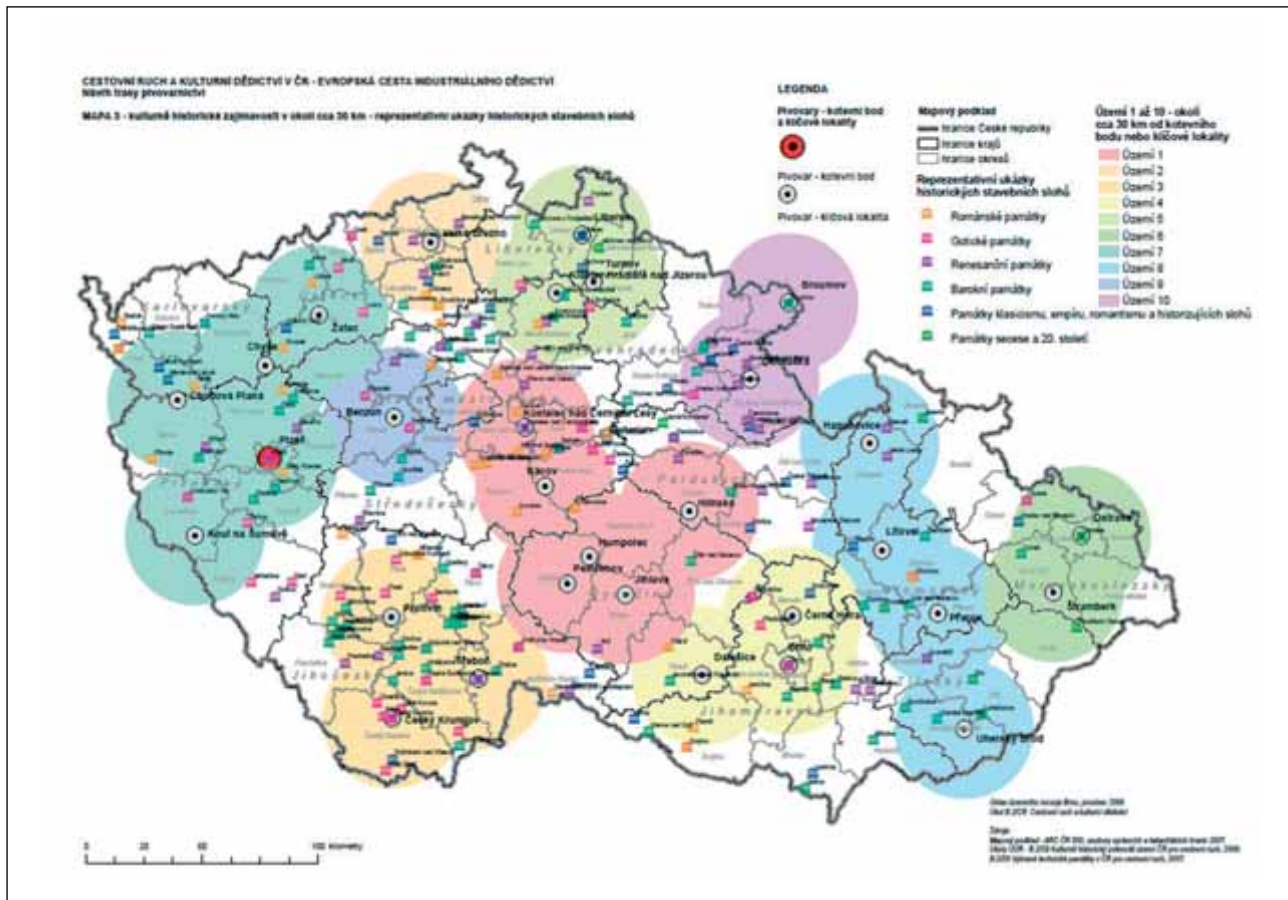
Turnov – Malý Rohozec

Hornictví je námětem další trasy. Pro funkci kotevního bodu byl navržen důl Anselm v Ostravě, který byl založen v 1. polovině 19. století. Těžba byla zastavena v roce 1974, ale areál byl zachován a prohlášen za kulturní památku a v roce 1993 zde bylo zřízeno Hornické muzeum. Areál je součástí souboru technických památek Ostravska, který je připravován k nominaci do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Areál dolu bezprostředně navazuje na národní přírodní památku Landek a na hornickou naučnou stezku. Vzniklo zde sportovní centrum s dětskými i sportovními hřišti, součástí areálu je restaurace.

Další klíčové lokality na Ostravsku, které jsou součástí trasy Hornictví, jsou rovněž zařazeny do souboru k nominaci UNESCO. Je to národní kulturní památka areál Vítkovických železáren s navazujícím dolem Hlubina, větrná jáma Vrbice, a národní kulturní památka důl Michal v Ostravě-Michálkovicích. Součástí souboru objektů uhelného a rudného hornictví jsou další vybrané lokality, zachované včetně technologií a přístupné veřejnosti.

Zdroj: Ústav územního rozvoje

Zdroj: Ústav územního rozvoje

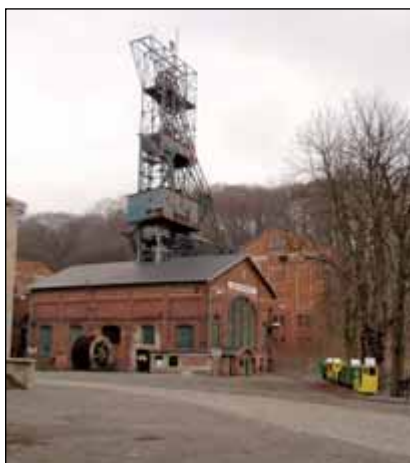

Foto © Eva Dvořáková

Důl Anselm, Ostrava

Foto © Eva Dvořáková

Důl Michal, Ostrava

Atraktivní téma nabízí trasa **Vodárenství**, která zahrnuje soubor významných vodních děl využívajících vodu pro nejrůznější účely. Kotevním bodem je unikátně zachovalá čistírna odpadních vod v Praze-Bubenči, vybudovaná na počátku 20. století. Byla prohlášena národní kulturní památkou, již od roku 1998 zde funguje Ekotechnické muzeum. Klíčové lokality tvoří soustava zdymadel na Labi, přehrady Vltavské kaskády, historické plavební kanály, rybniční soustavy a další.

Foto © Eva Dvořáková

Čistírna odpadních vod v Bubenči

Trasa **Hutnictví** upozorňuje na místa, která dokládají zpracování železné rudy již od 17. století. V některých případech jsou to již jen fragmenty staveb, výjimečně jsou dochované některé lokality, kde byla výroba stále modernizována a skončila až v minulém století. Náleží k nim Vítkovické železárny, národní kulturní památka – kotevní bod trasy. V areálu probíhá postupná obnova a příprava na vytvoření industriálního parku.

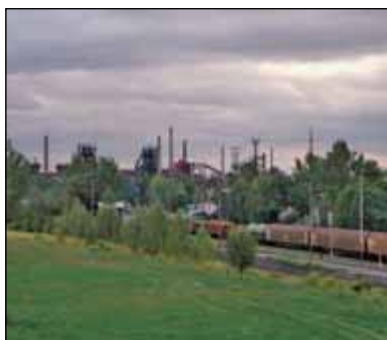

Foto © Eva Dvořáková

Vítkovické železárny, Ostrava

Sklářská výroba a výroba porcelánu na území České republiky představují rozsáhlý soubor historických objektů, ale zdaleka ne všechny jsou vhodné pro zařazení do trasy **Sklářství a výroba porcelánu**. Sklářny, které jsou dosud v provozu, zpravidla nenabízejí možnost exkurze. Ty, ve kterých byla výroba zastavena v minulém století i dříve, jsou dílem ve špatném stavu a nepřístupné, dílem přeměněny pro jiné využití. V oblastech s historickou tradicí sklářství, případně výroby porcelánu, jsou četná muzea, která však, až na výjimky, nepředstavují autentické prostředí. Pro kotevní bod byla vybrána sklářská huť František v Sázavě. V tomto donedávna bez využití chátrajícím objektu započaly z iniciativy Nadace Josefa Viewegha práce na obnově a uvedení do provozu jako Národní metodické centrum pro podporu využití potenciálu řemeslné sklářské výroby. Současně probíhá revitalizace přílehlé sklářské osady. Po dokončení bude historický urbanistický celek splňovat kritéria ERIH pro stanovení kotevního bodu. Navazující lokality jsou v textu a v kartogramu rozlišeny na klíčové objekty, které lze navštívit a prohlédnout si i výrobu, a na ostatní doplňkové objekty pro zájemce.

Foto © Eva Dvořáková

Sklárna Novosad, Harrachov

Výběr objektů **Textilní výroby** představoval obdobný problém jako sklárny. Vlastní budovy továren jsou zpravidla velice výstavné a zajímavé, ale bez dochovaného technologického vybavení, zpravidla není jasné ani další využití. Dokladem je např. přádelna Klášter ve Smržovce, která postupně chátrá. Podmínky pro kotevní bod trasy vzniknou po dokončení úprav textilky v Bílém Potoce, která by po rekonstrukci měla sloužit jako kulturně společenské centrum zabývající se historií textilní výroby v České republice.

Foto © Eva Dvořáková

Přádelna Klášter, Smržovka

Kožedělný průmysl – Baťovy závody
Podnik Tomáše Bati se stal nejvýznamnějším zpracovatelem kůží včetně výroby obuvi. Od konce 19. století byl

Foto © Marie Tomišková

Baťovy závody, Zlín

podnik budován ve Zlíně, jehož podobu města v zeleni tak určil; postupně v obdobném urbanistickém a architektonickém stylu expandoval do dalších českých měst – do Otrokovic, Napajedel, Třebíče a Sezimova Ústí a rovněž na Slovensko – Baťovany (od roku 1949 Partizánske). Vzhledem k unikátnosti komplexu zahrnujícího jednotným stylem navrhované objekty výroby, administrativy, bydlení a občanského vybavení je Zlín vhodným kotevním bodem trasy. Komplexy Baťových závodů v dalších uvedených českých městech jsou klíčovými lokalitami trasy.

Závěr

Rozsáhlá škála zajímavých a i z celosvětového hlediska hodnotných památek představuje významný potenciál pro rozvoj cestovního ruchu. Výstupy práce, které poskytují různé varianty skladby vybraných objektů, jsou určeny pro příslušně zaměřené pracovníky státní správy a samosprávy obcí a krajů jako podklad pro plánování rozvoje cestovního ruchu tak, aby bylo možné připravovat jednotně tematické trasy cestovního ruchu po celém území ČR. Poskytují rovněž CzechTourismu a dalším institucím působícím v oblasti cestovního ruchu nabídku mož-

nosti vytváření tematicky ucelených souborů destinací, individuálním turistům doporučuje široký výběr atraktivních cílů cest.

Soubory tematicky členěných památek jsou podkladem pro tvorbu projektů zaměřených na prezentaci a propagaci kulturního a přírodního dědictví, na které jsou poskytovány dotace z Integrovaného operačního programu.

Výstupy úkolu jsou uveřejněné na www stránkách Ústavu územního rozvoje.

*Ing. arch. Marie Tomášková
Ústav územního rozvoje*

ENGLISH ABSTRACT

Paths of the Heritage, by Marie Tomášková

The paths of the heritage are thematic routes connecting some attractive historic locations, grouped into thematically homogenous but combinable units. The notion of the route can be explained either in the sense of a line of specific communication, connecting places worth visiting, or a set of locations of alike type of attractivity, offered to visitors, of which any part can be chosen. In each of such routes there are well-known locations, traditionally and permanently promoted, to which interesting and valuable but rather marginalized objects or premises are linked. Thematic routes offer thus the recognition of some less familiar places, yet documenting the history of the country and offering unusual and interesting experience.